

Toppers in Vlaanderen

Populaties van autochtone bomen en struiken zijn zeer zeldzaam in Vlaanderen. We schatten dat ongeveer 5% van onze bosoppervlakte nog autochtone bomen en struiken herbergt. Dankzij de recente en grondige inventaris van autochtone houtige planten hebben we een overzicht van waar we ze nog aantreffen in Vlaanderen. Ze bevinden zich op de eerste plaats in de zogenaamde oude bossen – bos op de kaarten van de Ferraris (1771-1778) en alle volgende topografische kaarten – of relictten van deze. Daarnaast gaan we er ook vanuit dat in oude hagen en houtkanten autochtone bomen en struiken werden aangeplant door boeren die voor hun plantgoed de lokale bronnen benutten. Ten slotte handhaafden autochtone struwelen en hakhout zich ook in wastines en heidegebieden. Naast een beoordeling van de standplaats (oud en weinig of niet verstoord) wijzen oude elementen (omvangrijke hakhoutstoven of knotten), oudbosplanten (zie *Bosrevue* 34) en de aanwezigheid van standplaatseigen soorten ook op een autochtoon karakter. Hieronder geven we als smaakmaker een heel beperkt overzicht van de toplocaties van autochtone bomen en struiken.

West-Vlaanderen

In West-Vlaanderen zijn vooral de kust en duinen, de ijzervallei, de polders en Heuvelland interessante vindplaatsen van autochtone populaties. Een eldorado aan wilde rozensoorten, -hybriden en -variëteiten vinden we aan de west- en oostkust. Opvallende vondsten zijn onder andere kale en behaarde struweelroos, duinroos, viltroos en egelantieren. De West-Vlaamse duinen zijn bovendien topper voor soorten als duindoorn, kruipwilg, rossige wilg, wilde liguster en wegedoorn. De IJzervallei herbergt nog een vrij aanzienlijke populatie zwarte populier, zij het genetisch erg verarmd. Voor de polders is gladde iep een vermeldenswaardige soort in bos en vooral in oude hagen. Enkele oude hagen in Ichtegem en Waardamme herbergen nog meerdere meters wilde mispels, inmiddels een vrij unieke situatie voor Vlaanderen. De boerderijlinde van Oostkamp en de linde van Avekapelle (naast de kerk) behoren tot de oudste zomerlindes van Vlaanderen.

KRISTINE VANDER MIJNSBRUGGE, ARNOUT ZWAENEPOEL,
BART OPSTAELE & BERT MAES

Figuur 1: Heuvelland is de kampioen in knotbomen: wilgen, eiken, zwarte elzen, haagbeuken, Spaanse aken (foto), essen en zelfs een enkele hazelaar. © Kristine Vander Mijnsbrugge

Ze dateren uit de zestiende eeuw. Omdat betrouwbare autochtone linden in het bos uiterst zeldzaam zijn, zijn deze solitaire linden belangrijke genenbronnen. De grootste concentratie aan autochtone genenbronnen vinden we op de getuigenheuvelds in Heuvelland. Bij de bijzondere vondsten zitten stijlroos, tweestijlige meidoorn met drie stijlen per bloem, grote populaties bosroos, sleedoornstruwelen en knotbomen van allerlei soorten (Fig. 1).

Figuur 2: Een uiterst zeldzaam beeld in de Lage Landen: relict van beukenhakhout in de Warande (Wetteren). © Kristine Vander Mijnsbrugge

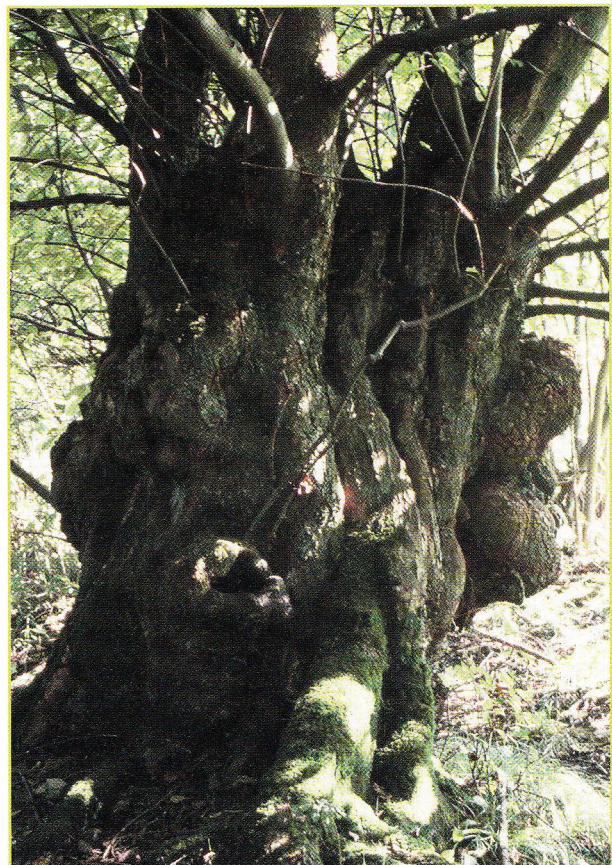
Oost-Vlaanderen

In Oost-Vlaanderen zijn in het zuiden de Vlaamse Ardennen en in het noorden de Moervaartvallei de uitschieters wat betreft autochtone bomen en struiken. Verschillende bronbossen in de Vlaamse Ardennen herbergen autochtone populaties van bosroos, fladderiep, wilde appel, wilde kardinaalsmuts, mispel en Spaanse aak. In de Moervaartvallei vind je de voor Vlaanderen grootste populatie wegedoorn, naast andere typische valleisoorten zoals rode kornoelje, wilde kardinaalsmuts en Gelderse roos. We kozen voor Oost-Vlaanderen de hakhoutstoven op een historische Scheldeduin in de Warande te Wetteren uit als toplocatie. Er groeien enkele omvangrijke stoven van zomereik en beuk (Fig. 2).

Antwerpen

Antwerpen is wat autochtone bronnen betreft een vrij arme provincie. Niettemin trekken enkele uitzonderlijke plekken onze aandacht. De Antwerpse Kempen kent nog locaties met oud eikenhakhout, voornamelijk zomereik en uitzonderlijk wintereik, zoals in Kasterlee, Meerhout, Putte en Vosselaar. Daarnaast zijn de wilde appel en mispel in Lier bijzonder. Oude meidoornhagen en een enkele zwarte populier zijn terug te vinden in de Scheldevallei (Muizen). Waardevol zijn de rozenstruwelen in de Oude Landen, bij Antwerpen. Ook in deze provincie springt een uitzonderlijke dorpslinde, hier in Retie, in het oog (zomerlinde). Het zoetwatergetijdengebied langs de Schelde is dan weer een belangrijke groeiplek voor schietwilg, kraakwilg en bittere wilg. Het Zoerselbos is de topper van Antwerpen. Twee uitzonderlijk grillige knobomen van fladderiep, met een omtrek op borsthoogte

van meer dan 3 m, behoren tot de mooiste van Vlaanderen (Fig. 3). Daarnaast vind je er ook nog enkele hakhoutstoven met de voor fladderiep typische plankwortels.

Figuur 3: Knotboom van fladderiep in een houtkant van het Zoerselbos.
© Kristine Vander Mijnsbrugge

Figuur 4: Wilde appel kan slechts overleven in lichtrijke omgevingen.
© Kristine Vander Mijnsbrugge

Vlaams Brabant

In Vlaams Brabant zijn het voor één keer niet het welbekende Zoniënwoud en Hallerbos die met de eer gaan lopen. Vooral het Bertembos, het Lembeekbos en het Meerdaalwoud stelen de show. Bertembos huisvest autochtone populaties haagbeuk, Spaanse aak, fladde-

riep en vooral bijzonder is er de populatie van zoete kers. Heel markant ook is een populatie fladderiepen in het Lembeekbos te Halle. Het Meerdaalwoud is de toplocatie door het voorkomen van unieke populaties wilde appel en winterlinde. De wilde appel groeit voornamelijk in de twee grote valleien van het bos. De bomen, die uitgesproken lichtliefhebbers zijn, profiteerden er in het verleden van de lichtrijke omstandigheden langs de oevers van de twee beken die er toen liepen en het open hak- en middelhout rondom (Fig. 4). Een ordonnantie van 1598 beschermde reeds de wilde appels als voedsel voor het jachtwild. Naast winterlinde en wilde appel zijn een grote populatie mispel, tweestijlige meidoorn, en restanten van oud hakhout van haagbeuk als autochtone genenbronnen te noteren.

Limburg

Limburg is qua autochtone genenbronnen de rijkste provincie in Vlaanderen. Omdat de vegetaties in de Kempen grondig afwijken van de leem- en krijtstreek in het zuiden bespreken we beide regio's apart.

In de Kempen zijn er nog verscheidene locaties met resten van oud hakhout van zomer- en wintereik: Klaverberg en Kruisberg in Opglabbeek, Windelsteen en Opgrimbie in Maasmechelen, Langenberg in Lanaken, militaire domeinen en gemeentebos in Hechtel. Ook vermeldenswaardig zijn omvangrijke stoven van es, gewone vogelkers

Figuur 5: Net als de Warande in Wetteren is Klaverberg te As een erkende zaadbron: kwekers oogsten eikels en produceren plantsoen dat op de markt komt.
© Kristine Vander Mijnsbrugge

en zwarte els in Leopoldsburg. De laatste komt nog meer voor in valleibosjes. Wat alleszins opvalt zijn de mooie rechte stammen van de autochtone zwarte els. Enkele bestanden zijn dan ook opgenomen als zaadbron onder de categorie 'geselecteerd' (zie artikel 'Boomgaarden voor autochtoon zaad' p. 2). De unieke populatie jeneverbes in het Heiderbos sluit het rijtje af.

Dé toplocatie in de Kempen is Klaverberg (Fig. 5). De oude boskern met wintereik bevindt zich op een stuifduin die de akkers bij een paar buurtschappen van As tegen instuivend zand beschermd. De begroeiing is indrukwekkend vanwege de gigantische stoven van wintereik. Uit DNA-onderzoek is gebleken dat de stoven genetisch één geheel vormen. Stuivend zand en vraat van vee van boeren in de omgeving hebben ongetwijfeld hun bijdrage geleverd aan de grillige vormen van de stoven.

Het zuiden van de provincie Limburg kent eveneens veel uitzonderlijke plekken. In Beverst staat bijvoorbeeld een prachtig klein bosje met een uitzonderlijke soortendiversiteit: oude knotten van Spaanse aak, haagbeuk, schietwilg, hakhout van es, tweestijlige meidoorn... In de buurt komen hoge knotbomen van zomereik, Spaanse aak en es voor. Het Hasselbos is een uniek restant van hak- en middelhout met volledige bestanden vol hakhoutrelicten van es en haagbeuk, met eiken als overstaanders. In Heers komen frappant veel fladderiepen voor, zowel in kleine bosjes als in houtkanten. In Hasselt groeit een boom van een eenstijlige meidoorn met 2 m omtrek op borsthoogte. De Voerstreek vervoegt de treffende locaties. Hier vinden we oude knotbomen van haagbeuk en es, zeldzame wilde rozen (viltroos, bosroos, kraagroos), rode kamperfoelie, grootvruchtige meidoorn, oude meidoornhagen met duidelijke vlechtrelicten en een winterlindestoof van 12 m omtrek aan de grond.

In het zuiden van Limburg is het Plateau van Kaastert te Riemst dé toplocatie. Hier groeit in de houtkanten een opvallende diversiteit aan rozen met o.a. viltroos, kleinbloemige roos en kraagroos (Fig. 6). De laatste is een uiterst zeldzame egelantier en komt enkel in de regio van Haspengouw en Voeren voor. Bovenop het plateau

Figuur 6: Kraagroos behoort tot de egelantieren en heeft naar appel geurende blaadjes. © Kristine Vander Mijsbrugge

Figuur 7: Koraalmeidoorn op het plateau van Kaastert met scherp getande bladrand en opvallend lange kelkbladeren. © Kristine Vander Mijsbrugge

van Kaastert, staat een vrij klein doch uiterst soortenrijk bosje. Tussen de eenstijlige meidoornen ontdekten de inventariseerders in 2001 de voor Vlaanderen uitgestorven gewaande koraalmeidoorn (Fig. 7). Aan de oostkant van het bosje groeit een tweestijlige meidoorn met drie stijlen, dus telkens drie pitten per bes. Enkel hier en in Voeren komt de zeer zeldzame rode kamperfoelie voor. Deze is geen klimmer, zoals de algemeen voorkomende wilde kamperfoelie, maar een klein struikje in de onderetage van het bos.

Boomzagerij Log-ic

Verzagen van boomstammen tot planken, kepers of balken

Bij u thuis, in het bos of op de werf

Werverbos, 24—2930 Brasschaat
Tel.: 0475 / 703.254 - Fax: 03 / 295.39.52

E-mail: zagerij@log-ic.be

Website: www.log-ic.be